

УДК 378.147

ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Кузьміна Л.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

У статті описані сучасні підходи до навчання україномовних дисциплін. Охарактеризовано провідні ідеї комунікативно-діяльнісного, когнітивного та особистісно зорієнтованого підходів.

Ключові слова: особистісно зорієнтоване навчання, комунікативно-діяльнісний та когнітивний підходи.

ИНТЕГРАЦИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ В ОБУЧЕНИИ УКРАИНСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ

Кузьмина Л.В.

В статье описаны современные подходы к обучению украиноязычных дисциплин. Дана характеристика основным идеям коммуникативно-деятельностного, когнитивного и личностно ориентированного подходам.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, коммуникативно-деятельностный и когнитивный подходы.

INTEGRATION MODERN APPROACHES TO THE TEACHING OF PROFESSIONAL UKRAINIAN

Kuzmina L.V.

The article describes modern Ukrainian language learning courses. The characteristic of the basic ideas of the activity, communicative, cognitive and personally oriented approaches.

Key words: personalized education, communicative activity-related and cognitive approaches.

Спрямування мовної освіти залежить безпосередньо від тих змін, що відбуваються в освітній галузі. Тривалий час кінцевою метою навчання мови насамперед вважалося набуття студентами теоретичних знань, опанування лінгвістичних закономірностей і правил, вироблення у студентів низки спеціальних умінь та навичок. Одним з основних напрямів сучасної педагогіки є особистісно зорієнтоване навчання. Тому особливо актуальним стає пошук такого шляху навчання мови, який був би спрямований не тільки на формування комунікативних навичок студентів, а й на мовленнєвий розвиток – систему психофізіологічних, мовленнєвих, когнітивних, креативних світоглядних, духовних якостей особистості, що забезпечують певний рівень змістовності, суспільної значущості, виразності, мовної довершеності, комунікативної доцільності, а у цілому ефективності висловлювання [7, с. 3]. На особистісно розвивальних можливостях мовних курсів наголошують і інші сучасні дослідники О. М. Горошкіна, М. І. Пентиліук, Л. В. Скуратівський, Т. К. Донченко, Л. О. Варзацька, Г. Т. Шелехова, А. М. Фасоля, О. Я. Тищенко, Г. В. Онкович, Т. В. Симоненко та ін.

Мета статті – визначити та проаналізувати основні підходи, що допомагають реалізувати розвивальну мету мовної освіти, сприяють особистісно зорієнтованому навчанню мови у вищих навчальних закладах.

Необхідність формування мовної особистості спонукала до визначення найголовніших підходів у навчанні української мови в середній та вищій школах. Розробляючи методику навчання україномовних предметів у середній школі, М. І. Пентиліук наголошує, що потрібне комунікативне спрямування навчального процесу, тобто така організація навчання мови, яка б забезпечила активну мовленнєву діяльність школярів, викликала б у них бажання висловлюватися, взаємодіяти із співрозмовником, а головне, усвідомлення, що мова – засіб спілкування й пізнання, який супроводжує людину протягом усього життя [4, с. 9]. У підвищенні загальної мовленнєвої культури студентів значну роль відіграє функціонально-стилістичний підхід у навчанні мови, що передбачає розгляд функціонування одиниць мовної системи на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному мовному рівнях з урахуванням типу, жанру, стилю мовлення, ширше знайомство сту-

дентів з різними функціональними стилями, практичне застосування набутих вмінь і знань [2, с. 42]. Завдання означеного підходу полягає у тому, щоб закріпити у свідомості студентів тісний зв'язок між стилем мовлення і типовою мовленнєвою ситуацією, навчити співвідносити зі стилями зміст і мовну форму висловлювання. Опора на стилістичні знання є важливою на всіх етапах мовленнєвої діяльності. На етапі орієнтування необхідно визначити не тільки місце, роль висловлювання в діяльності спілкування, а й, враховуючи мету та умови комунікації, вирішити питання про форму, вид та стиль висловлювання. На другому етапі – планування – певні обмеження у відборі мовних засобів накладають вимоги стилю, типу, виду та форми мовлення. Для етапу переходу до безпосередньої реалізації мовлення (як і на початковому внутрішньому етапі) характерні операції вибору мовних засобів, які адекватно передають предмет мовлення і відповідають умовам та завданням спілкування. Функціонально-стилістичний та комунікативно-діяльнісний напрями мовної освіти нерозривно пов'язані між собою. Перший напрям з'ясовує особливості комунікативної значущості лексичних та граматичних одиниць мови, а комунікативний напрям вимагає правильного, точного та доречного їхнього добору у спілкуванні та писемному тексті. Стилістика робить можливою організацію навчання української мови як мовленнєвої діяльності.

У держстандарті базової і повної середньої освіти (2011) однією із змістових ліній визначено соціокультурну, що «сприяє засвоєнню культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, що регулюють соціально-комунікативні стосунки між статями, поколіннями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку учнів» [3, с. 4]. Не даремно у багатьох дослідженнях наголошується на цілеспрямованому впровадженні соціокультурного підходу в методиці викладання української мови в середній та вищій школах (С.В. Скуратівський, В.Я. Мельничайко, С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Любашенко, Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Г.Т. Шелехова та ін.). Реалізація означеного підходу можлива за умови навчання на текстовій основі, оскільки текст є носієм інформації, засобом пізнання світу, має неабиякий виховний потенціал. Робота з культурологічним матеріалом здійснюється за допомогою вправ, що складаються на основі

тексту таким чином, щоб поряд із удосконаленням лінгвістичних знань, мовленнєвих умінь і навичок студентів одночасно формувалася б їхня соціокультурна компетенція. Хоча ці настанови стосуються насамперед середньої школи, проте, вважаємо, що значення культурологічного підходу має зайняти належне місце й у вихованні студентської молоді. Адже соціокультурна компетенція як складник комунікативної є багатокомпонентним утворенням, пов'язаним зі знанням маркерів соціальних стосунків (привітань, форм звертань та ін.), правил увічливості, висловів народної мудрості, відмінностей між варіантами мови при вживанні її у різних контекстах, а також з уміннями доречного використання цих знань у процесі спілкування [2, с. 98-99]. Вважаємо, у ВТНЗ для формування соціокультурної компетентності вправи та завдання мають ґрунтуватися на текстах, що спрямовані на ознайомлення з особливістю професії, історією галузі, сучасним її станом та перспективами розвитку; відомостями про архітектурні пам'ятки, діячів культури певного регіону; історією мови, її самобутністю, естетичними можливостями; особливостями ділового листування; етикетними правилами мовленнєвого спілкування, невербальними засобами спілкування; особливостями ментальності українського народу, їхнім виявом в українській лексиці, фразеології; найкращими зразками красномовства тощо. Завдяки роботі над такими текстами розвивається емоційна сфера студентів, відбувається їхнє інтелектуальне та духовне збагачення.

Комунікативний підхід став поштовхом на шляху запровадження концепції когнітивної методики навчання української мови (М.І. Пентилюк, І.П. Дроздова, О.В. Любашенко, Т.В. Симоненко, О.М. Горошкіна та ін.). Як наголошує М.І. Пентилюк, інтегруючись, когнітивна та комунікативна методики забезпечують досягнення головної мети мовної освіти – формування й розвитку комунікативної компетенції кожного, хто вивчає українську мову як рідну, так і державну [5, с. 127]. Інтерес сучасних дидактів до когнітивних аспектів навчання мови є закономірним. Це пояснюється, по-перше, становленням особистісно зорієнтованої освітньої парадигми, по-друге, увагою методистів до психологічного аспекту в засвоєнні української мови, по-третє, ставленням до мови як до засобу створення індивідуальної картини світу та водночас продуктом пізнавальної діяльності. Розвиток

мовної особистості неможливий без активної участі в мовленнєвій та навчальній діяльності, без оволодіння всіма її видами.

Важливий висновок про єдність психіки та практичної діяльності зробив С.Л. Рубінштейн: «Формуючись у діяльності, психіка, свідомість у діяльності, у поведінці й виявляється» [6, с. 21]. Дослідження інших психологів Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, П.Я. Гальперіна, Г.С. Костюка також довели, що свідомість особистості, її психічні властивості не тільки виражаються в діях, вчинках, вони в них формуються і розвиваються. Л. С. Виготський зазначив, що інтелектуальний складник свідомості розвивається в єдності з її мотиваційним, афективним та вольовим складником [1, с. 20]. У цьому положенні психолога висловлюється необхідність синтезу діяльнісного та когнітивного підходів у навчанні мови.

Ідея когнітивного навчання ґрунтується на принципі свідомості в навчанні й на теорії, що учень і студент є активними учасниками процесу учіння, а не об'єктом навчальної діяльності викладача. Залежно від індивідуальних психологічних властивостей та якостей особистості у тих, хто навчається, формується певний спосіб виконання діяльності в процесі пізнання або когнітивний стиль. Пізнавальна діяльність студентів, що ґрунтується на єдності означених підходів, розуміється нами як особистісно зорієнтоване навчання, яке інтегрує інтелектуальні, емоційні та інші психічні компоненти особистості, а також прагнення студентів досягти результатів в інтенсивній пізнавальній діяльності.

Загальновідомо, що людина формується й розвивається за умови своєї активної діяльності, стаючи її суб'єктом. За теоріями Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна та їхніх послідовників Л.В. Занкова, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, В.В. Репкіна, Г.С. Костюка процес навчання не сам по собі безпосередньо розвиває людину, а лише тоді, коли він має свідомі діяльнісні форми. Отже, відповідно до когнітивної психології та педагогіки необхідно здійснювати такі заходи для ефективної навчальної діяльності студентів:

- створення позитивної мотивації;
- підтримка інтересу протягом навчального процесу;
- залучення особистого досвіду студентів, його інтелектуальної та емоційної сфер;

- розвиток свідомості й самосвідомості студентів, їхнього мовлення та мислення;

- формування мовленнєвого самоконтролю на всіх етапах навчальної діяльності.

Аналіз сучасних підходів, які є засадничими у методиці викладання україномовних дисциплін, переконує в доцільності їхньої інтеграції для організації особистісно зорієнтованого навчання. За нашим припущенням, взаємозв'язок комунікативно-діяльнісного, текстоцентричного, соціокультурного та когнітивного підходів дають підстави розглядати їх цілісно в контексті єдиного особистісно зорієнтованого підходу, у який вони можуть бути залучені як його складники. Особистісний підхід, таким чином, відіграє об'єднуювальну роль щодо розглянутих вище підходів. Кожний з цих підходів фактично розвивається шляхом об'єднання з іншими підходами. Наприклад, комунікативно-діяльнісний та функціонально-стилістичний підходи не є новими, але, поєднуючись з когнітивним підходом, вони переосмислюються, набувають нових рис, зокрема урізноманітнюється робота з текстами; створюються для студентів можливості займати активну позицію в навчальному процесі, самостійно організовувати власну навчальну діяльність тощо. Отже, органічне поєднання схарактеризованих підходів сприятиме ефективному формуванню

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1996. – 414 с.
2. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія / О.М. Горошкіна. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 362 .
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Проект // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2011. – № 9. – С. 4–15.
4. Пентилюк М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 1999. – 3. – С. 8-10.
5. Пентилюк М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні / М. Пентилюк //